

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
t.a.v. mevrouw drs. E.C.E. de Kler
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Utrecht, 18 augustus 2016

Betreft: reactie KNAG op advies 'Internationaliseren met ambitie'

Geachte commissie,

Met interesse hebben wij kennis genomen van het advies 'Internationaliseren met ambitie' van de Onderwijsraad d.d. 31 mei 2016. Van harte onderschrijven wij het pleidooi van de Onderwijsraad in de aanbiedingsbrief advies aan de staatssecretaris *"dat alle jongeren het onderwijs 'internationaal competent' verlaten, zodat zij effectief kunnen functioneren in internationale contexten in binnen- en buitenland. Dat wil zeggen dat zij beschikken over een internationale oriëntatie en over internationale kennis en dat zij internationaal kunnen communiceren, reflecteren, en samenwerken. Internationalisering hoort door de hele onderwijsketen daarop gericht te zijn"*.

Op pagina 21 van het advies staat dat *"internationale kennis in de eerste plaats draait om kennis van landen en culturen"*. Wat ons verbaast en verontrust is dat in het advies bij de uitwerking van deze kennis in het onderwijs het vak dat van oudsher focust op kennis van landen en culturen, aardrijkskunde, amper aan de orde komt. Het wordt slechts terloops genoemd op pagina 27 als onderdeel van wereldoriëntatie. En dat terwijl de thema's die de minister en staatssecretaris noemen in hun brief van 25 november 2015 aan de Onderwijsraad van 2016 te weten *"grensoverschrijdend vraagstukken als voedsel, energie, veiligheid, klimaat en migratie"* in geen enkel ander vak zo duidelijk reeds in het bestaande curriculum, ook voor het vmbo, zijn opgenomen als bij aardrijkskunde.

Wij adviseren u de bijdrage en positie van aardrijkskunde te heroverwegen bij de uitwerking van het advies 'Internationaliseren met ambitie'. Te meer daar in de eerste aanbeveling op pagina 30 staat dat internationalisering *"structureel ingebed moet worden in het bestaande onderwijs"*. Het vak aardrijkskunde dekt inhoudelijk vrijwel alles af wat in het advies staat, in het bijzonder dat wat op bladzijde 26 van het advies genoemd wordt onder het kopje 'internationale inhouden blijven achter'. Wel zou er nog een extra slag gemaakt kunnen worden door docenten te helpen de genoemde onderwerpen explicieter te relateren aan de eigen leefomgeving. Mocht u dat overwegen, dan biedt het KNAG u graag haar expertise en hulp aan.

Wij zijn van mening dat het verder inbedden van internationalisering in het onderwijs moet verlopen door de vakken te versterken die dit hier het meeste aan doen: wereldoriëntatie in het primair onderwijs en aardrijkskunde in het voorgezet onderwijs. De docenten die op dit vlak het best zijn

toegerust, moeten naar ons stellige idee de verbeter slag maken. Wij zien daar goede mogelijkheden voor. Bijvoorbeeld door wereldoriëntatie verplicht te stellen bij de eindtoets van het primair onderwijs en het vak aardrijkskunde in het voortgezet onderwijs te versterken en in de bovenbouw te verplichten in meerdere profielen.

Het KNAG is gaarne bereid over het een en ander met u in gesprek te gaan. In de bijlage bij deze brief sturen wij u reeds enige informatie over het huidige aardrijkskundeonderwijs waaruit u kunt opmaken wat aardrijkskunde aan internationale kennis biedt.

In afwachting van uw reactie.

Met vriendelijke groet,

Yves de Boer
Voorzitter Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG)

Gerhard Akkerman
Docent aardrijkskunde Christelijke Scholengemeenschap Jan Arentsz te Alkmaar

Rob Adriaens
Docent aardrijkskunde Christelijke Scholengemeenschap Het Streek te Ede

Joop van der Schee
Bijzonder hoogleraar onderwijsgeografie Vrije Universiteit te Amsterdam

Bijlage KNAG: Beknopt overzicht van internationalisering in het aardrijkskundeonderwijs

Doelstelling

Internationalisering is duidelijk aanwezig in het aardrijkskundeonderwijs. De doelstelling van aardrijkskunde luidt: *“aardrijkskunde draagt bij aan de vorming van jonge mensen tot zelfstandige en kritische burgers door ze systematisch kennis, inzicht en vaardigheden te laten verwerven waarmee zij zich een mening kunnen vormen over de dynamische regionale verscheidenheid in de wereld, Europa, Nederland en hun eigen omgeving”* (Van den Berg et al., 2009:11). Aardrijkskunde is dus heel wat meer dan topografie. Moderne aardrijkskunde gaat over regionale verschillen, globaliseringprocessen, grondstoffen, waterbeheer, energievraagstukken, klimaatverandering, natuurrampen, veiligheid, transport en de inrichting van onze leefomgeving. Thema's die in 2016, het International Year of Global Understanding (zie www.global-understanding.info) actueel zijn dan ooit. Het Nederlandse aardrijkskundeonderwijs sluit met haar doelstelling nauw aan bij de Internationale Charter on Geographical Education (zie www.igu-cge.org), waarin staat *“Geography is a vital subject and source for 21st century citizens living in a tightly interconnected world. It enables us to face questions of what it means to live sustainably in this world. Geographically educated individuals understand human relationships and their responsibilities to both the natural environment and to others. Geographical investigation both satisfies and nourishes curiosity. Geographical perspectives help deepen understanding of many contemporary challenges such as climate change, food security, energy choices, overexploitation of natural resources and urbanization”* (2016 IGU Charter on Geographical Education).

In de huidige Nederlandse kerndoelen en examenprogramma's wordt al heel wat internationale kennis afgedekt:

A. Kerndoelen primair onderwijs (overgenomen uit: SLO - Karakteristieken en kerndoelen **primair onderwijs** – mei 2016) Domein Oriëntatie op jezelf en de wereld - ruimte:

47. De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

48. Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden /werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.

49. De leerlingen leren over mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten, van klimaten, energiebronnen en van natuurlandschappen zoals vulkanen, woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten en rivieren.

50. De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.

B. Kerndoelen (overgenomen uit: SLO - Karakteristieken en kerndoelen **onderbouw voortgezet onderwijs** – mei 2016)

36. De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.

37. ...

38. De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.

39. De leerling leert een eenvoudig onderzoek uit te voeren naar een actueel maatschappelijk verschijnsel en de uitkomsten daarvan te presenteren.

40. ...

41. De leerling leert de atlas als informatiebron te gebruiken en kaarten te lezen en te analyseren om zich te oriënteren, zich een beeld van een gebied te vormen of antwoorden op vragen te vinden.
42. ...
43. De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen, en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
44. De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.
45. De leerling leert de betekenis van Europese samenwerking en de Europese Unie te begrijpen voor zichzelf, Nederland en de wereld.
46. De leerling leert over de verdeling van welvaart en armoede over de wereld, hij leert de betekenis daarvan te zien voor de bevolking en het milieu, en relaties te leggen met het (eigen) leven in Nederland.
47. De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de doorwerking ervan op individuen en samenleving (nationaal, Europees en internationaal), de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien.

C. In de syllabus **centraal examen aardrijkskunde havo resp. vwo** (CvTE, 2016) wordt aangegeven dat een belangrijk examenonderdeel het domein Wereld is. Dit domein besteedt aandacht aan globalisering en aan verdelingsvraagstukken zoals het energievraagstuk en het voedselvraagstuk:

Domein B: Wereld

Subdomein B1: Samenhang en verscheidenheid in de wereld.

- De kandidaat kan ten aanzien van samenhang en verscheidenheid in de wereld: de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren; mondiale spreidingspatronen van economische, culturele, demografische, sociale en politieke verschijnselen beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren; grootstedelijke gebieden in een nader aan te wijzen postindustriële land analyseren in het licht van processen van mondialisering.

Subdomein B2: Mondiaal verdelingsvraagstuk.

- De kandidaat kan met betrekking tot een nader door de school te kiezen verdelingsvraagstuk vanuit het perspectief van het subdomein 'Samenhang en verscheidenheid in de wereld' (B1): het vraagstuk beschrijven en analyseren als een maatschappelijk verdelingsvraagstuk; actuele discussies over het vraagstuk kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren; beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal.

D. Ook in het **vmbo** heeft het vak aardrijkskunde in haar exameneisen volop aandacht voor een integrale benadering van het internationaliseringvraagstuk. De titel van de KNAG nota over het nieuwe examenprogramma heet niet voor niets *'Kijk op een veranderende wereld'* (KNAG, 2007). De 6 thema's in het nieuwe programma zijn:

- water
- energie
- klimaat- en klimaatverandering
- bevolking en ruimte
- arm en rijk

- grenzen en identiteit.

Bij alle thema's is aandacht voor de relatie tussen verschillende ruimtelijke niveaus: eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld. Gebieden buiten Europa die bestudeerd worden zijn: Brazilië, China, Nigeria, Rusland, de VS en het Midden-Oosten.

Tot slot van dit korte overzicht zij vermeld dat de essentie van het vak aardrijkskunde in basisonderwijs, vmbo, havo en vwo is dat gebieden in perspectief bestudeerd worden, natuur en samenleving, dichtbij en veraf. Het geografisch perspectief is gericht op het opbouwen van een wereldbeeld door relaties in en tussen gebieden te bestuderen en gebieden te bestuderen vanuit vier dimensies: economisch, politiek, sociaal-cultureel en fysisch (KNAG nota, Gebieden in perspectief, 2003). Hiermee biedt aardrijkskunde "a different view" om de woorden te gebruiken van prof. David Lambert (Geographical Association, 2009). Hij zei: *'To be educated isn't to arrive at a destination; it's to be able to travel with a different view'*.

Literatuurlijst:

1. Berg, G. van den (2009) Vakdidactiek handboek aardrijkskunde. Amsterdam: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken, www.vakdidactieaardrijkskunde.nl
2. CvTE (2016) examenprogramma's aardrijkskunde vmbo www.hetcvte.nl/item/vakvernieuwing_aardrijkskunde_vmbo
3. CvTE (2016) examenprogramma's aardrijkskunde havo/vwo <https://www.hetcvte.nl/id/vg41h1h6n8u1/vak/aardrijkskunde>
4. IGU Commission on Geographical Education (2016) 2016 Charter on Geographical Education. Beijing: IGU, www.igu-cge.org
5. IYGU (2016) International Year of Global Understanding, www.global-understanding.info.
6. Geographical Association (2009) Geography: a different view . Sheffield: GA.
7. KNAG (2003) Gebieden in perspectief, natuur en samenleving, dichtbij en veraf. Utrecht: KNAG.
8. KNAG (2008) Kijk op een veranderende wereld, voorstel voor een nieuw examenprogramma aardrijkskunde vmbo. Utrecht: KNAG.
9. SLO (2006) Kerndoelen primair onderwijs. Den Haag: OCW.
10. SLO (2016) Karakteristieken en kenmerken onderbouw voortgezet onderwijs. Enschede: SLO.